

Ewa Bochno

RELACJE RÓWIEŚNICZE W SZKOŁACH RÓŻNEGO SZCZEBŁA; DAŻENIE DO WSPÓLNOTY CZY ATOMIZACJI? - GŁOS W DYSKUSJI

Streszczenie: Wypowiedź ta zwraca uwagę na znaczenie wspólnotowości grup rówieśniczych w wychowaniu szkolnym oraz ocenia negatywnie tendencje nadmiernej rywalizacji i oceny punktowej, przeciwne kształtowaniu wspólnotowości.

Słowa kluczowe: neotrybalizm, indywidualizm a kolektywizm

W nawiązaniu do wypowiedzi uczestników dzisiejszego seminarium, dotyczących potrzeby i możliwości działań budujących szkolną wspólnotę, podejmę próbę odpowiedzi na pytanie: *czy możliwa i jaka jest wspólnotowość grup rówieśniczych w szkole (niższego i wyższego szczebla)?*

Odwołam się do wyników badań panelowych, uzyskanych przez zespół pracujący pod naukowym kierunkiem prof. Marii Dudzikowej¹, w których badałam i opracowywałam wyniki dotyczące relacji w grupach rówieśniczych (od edukacji w szkole podstawowej do edukacji akademickiej).

Pytanie o wspólnotowość grup rówieśniczych jest pytaniem o współczesny neotrybalizm, czyli:

---

¹ Badania pt. *Studenci I roku UAM 2005/06 – 2009/10. Doświadczenia szkolne I-go rocznika reformy edukacji a zmiany zasobów jego kapitału społecznego w warunkach szkoły wyższej*. Sondażem diagnostycznym objęliśmy reprezentatywną grupę ok. 1500 studentów, wszystkich wydziałów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego wyniki zostały opublikowane w: *Doświadczenia szkolne pierwszego rocznika reformy edukacji. Studium empiryczno-teoretycznego*. red. M. Dudzikowa, R. Wawrzyniak-Beszterda, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010; Dudzikowa M., Jaskulska S., Wawrzyniak-Beszterda R., Bochno E., Bochno I., Knasiecka-Falbierska K., Marciniak M., *Kapitał społeczny w szkołach różnego szczebla. Diagnoza i uwarunkowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011; Dudzikowa M., Jaskulska S., Wawrzyniak-Beszterda R., Marciniak M., Bochno E., Bochno I., Knasiecka-Falbierska K., *Jednostkowe i zbiorowe oblicza kapitału społecznego w uniwersytecie. Studenci o swoim studiowaniu*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.

- 1) o proces budowania więzi społecznych, w których najważniejszym warunkiem działań jednostki jest poczucie przynależności do grupy,
- 2) o usytuowanie między indywidualizmem a kolektywizmem wzajemnych relacji, czyli usytuowanie między potrzebami indywidualnymi, a interesami publicznymi².

Na zjawisko to, w odniesieniu do szkoły spojrzę z dwóch perspektyw, które wynikają z traktowania jej jako instytucji umiejscowionej w kulturze i jednocześnie stanowiącej swoistą kulturę, a więc perspektywy zewnętrznej dotyczącej otoczenia i perspektywy wewnętrznej dotyczącej charakterystyki wspólnot grup rówieśniczych.

W swojej wypowiedzi najpierw spojrzę na wewnętrzny i zewnętrzny kontekst wspólnoty grup rówieśniczych, by potem na ich tle przedstawić ogólniejszą refleksję dotyczącą postawionego pytania.

Z naszych badań wynika, że relacje rówieśnicze, których doświadczyli respondenci to obszar bardzo zróżnicowany ze względu na rodzaj tych doświadczeń i szczebel kształcenia. Najogólniej rzecz ujmując badani studenci, jako uczniowie czuli się akceptowani przez rówieśników, ale relatywnie rzadko mogli liczyć na ich pomoc w sytuacjach trudnych. Ich wspólna aktywność najczęściej była sprowadzona do nauki, zdecydowanie rzadziej do działań na rzecz klasy, szkoły czy społeczności lokalnej. Mieli również niewielki udział w życiu publicznym szkoły, np. wyrażaniu własnych opinii w szkolnych mediach, uczestniczeniu i podejmowaniu decyzji w czasie prac rad szkół, rad rodziców, rad pedagogicznych (przynajmniej w tej części ich działań, które dotyczą spraw uczniowskich). Rzadko byli zachęceni przez nauczycieli i mieli warunki do działań wspólnotowych, np. podejmowania akcji społecznych, charytatywnych, wspólnych projektów badawczych i prezentacji ich wyników na forum klasy, szkoły czy środowiska lokalnego. Ich relacje cechowała stosunkowo duża atomizacja i anonimowość³.

Sytuacja ta niewiele zmieniała się w czasie edukacji na szczeblu akademickim. Badani dwa lata później ci sami studenci, opisywali swoją grupę dziekańską jako ludzi, którzy się wzajemnie akceptują. Mogli liczyć na wzajemne wsparcie, choć większe w odniesieniu do pomocy w nauce czy załatwieniu spraw uczelniach, niż w trudnych sytuacjach osobistych. Studenci byli w większości przekonani, że studiowanie to czas zabawy i przedłużenia młodości, a jeśli mieliby się skrzyknąć dla wspólnej aktywności, to najczęściej byłaby ona związana imprezą czy zabawą, rzadziej z organizacją wspólnego uczenia się, akcją kulturalną, a byłoby to bardzo mało prawdopodobne przy organizowaniu akcji na rzecz środowiska lokalnego czy akcji politycznej. Z wypowiedzi wynika

---

² Maffesoli M., *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, przeł. M. Bucholc, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

³ Por. Bochno E., *Relacje rówieśnicze* [w:] M. Dudzikowa, R. Wawrzyniak-Beszterda (red.), *Doświadczenia szkolne pierwszego rocznika reformy edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.

również, że ich grupa dziekańska była przeciętnie spójna, choć najczęściej określona przez badanych jako zgodna. Respondenci mieli również poczucie, że wzajemnie mogą sobie ufać w stopniu przeciętnym. Z naszych badań wyłania się zatem obraz wspólnoty, która wydaje się raczej współpracująca. Jednak szczegółowe analizy zebranego materiału empirycznego ukazują, że grupy studenckie skupiają swoich członków wokół realizacji celów prywatnych⁴. Młodzież akademicka, która może lub nie przebywać w grupie, która z kolei może lub nie tworzyć wspólnotę, tworzy wspólnoty zawiązywane tylko na czas wykonania określonego zadania. Często nie opierają się one na logice tożsamości; pozbawione określonego celu, nie są częścią dziejącej się teraz historii⁵. Najczęściej są to grupy homogeniczne o ekskluzywnych więziach, pomnażające kapitał wiążący⁶.

Uzyskane przez nas wyniki świadczą o tym, że sytuacja jest bardzo skomplikowana. Budowanie szkolnej wspólnoty (niższego i wyższego szczebla kształcenia) - co wynika z mechanizmów funkcjonowania grupy – nierozdzielnie jest związane z relacjami demokratycznymi między wszystkimi podmiotami edukacji, których musi uczeń/student doświadczać w różnych sytuacjach. Odwołując się do psychologii poznawczej, a szczególnie modelu nauczania-uczenia się J. Brunera⁷, rozwój możliwy jest dzięki gromadzeniu i przetwarzaniu doświadczeń, które człowiek zdobywa dzięki własnej aktywności. Budowanie wspólnotowości w szkole/uczelni musi zatem opierać się o jej doświadczenie przez ucznia/studenta.

Czy jest to możliwe w szkole/uczelni, która choć funkcjonująca w demokratycznych warunkach ustrojowych, bazuje na niedemokratycznym systemie punktacji, rankingach czy wzajemnej rywalizacji, w którą są „wpisani” zarówno nauczyciele czy badacze, jak i uczniowie czy studenci⁸?

Punktowemu systemowi oceny podlegają uczniowie (teksty kończące każdy szczebel czy etap kształcenia – test kompetencji kończący nauczanie początkowe, szkołę podstawową, gimnazjum, egzamin maturalny „pod klucz”, punktowa ocena zachowania), ale też nauczyciele czy dyrektorzy (rankingi szkół, klas, nauczycieli corocznie ogłaszane i „rozliczane” przez MEN). Nastę-

⁴ Bochno E., *Czy tylko rywalizacja i wyścig szczurów? Atmosfera w grupach studenckich (doniesienie z badań)* [w:] A. Gromokowska-Melosik, Z. Melosik (red.), *Tożsamość w społeczeństwie współczesnym: pop-kulturowe [re]interpretacje*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2012.

Bochno E., *Grupy studenckie – czy i jaka wspólnota?* [w:] M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Fabryki dyplomów czy universitas?*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013.

⁵ Maffesoli M., *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, przeł. M. Bucholc, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

⁶ Putnam R., *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2005.

⁷ Bruner J., *Kultura edukacji*, przeł. T. Brzostowska-Tereszkiewicz, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2006.

⁸ Śliwerski B., *Familiada edukacji*, „Dziennik. Gazeta Prawna” nr 82 (3472), 26-28 kwietnia 2013.

puje ujednolicenie czy swego rodzaju trening przedegzaminacyjny, który staje się doświadczeniem wszystkich w szkole⁹. W takiej rzeczywistości, nauczyciel jest pozbawiony wiarygodności jego kompetencji, a uczniowie nawiązywania relacji wspólnotowych zarówno z nim, jak i innymi uczniami.

Podobna sytuacja dotyczy uniwersytetów. Do ich zarządzania przenosi się „jeden do jednego” metody zaczerpnięte z biznesu, gdzie liczy się przede wszystkim konkurencja i konkurencyjność. Wzywa do tego również minister B. Kudrycka czyniąc z nich warunek podniesienia jakości badań i współpracy ze sferą przemysłu, podkreślając, że „nauka to globalna konkurencja”¹⁰. Na tym szczeblu edukacji rankingi ilościowe (wszelkiego rodzaju punktacja, ranking liczby studentów czy doktorantów) sprzyjają rywalizacji i tworzeniu – jak określa Piotr Sztompka - kultury cynizmu¹¹, a blokują działania wspólnotowe. Uczą nie obywatelskości, a pragmatyzmu, który pozwala funkcjonować w edukacji zarządzanej jak przedsiębiorstwo.

Na tę sytuację dodatkowo nakłada się znikoma samorządność¹². Samorządy w szkołach i w uniwersytetach często pełnią funkcje fasadowe. Jest to związane ze źle pojmowanymi prawami ucznia/studenta. W tej kwestii mamy do czynienia z dużym zacierzowaniem ideologicznym. Rosną nieprawdziwe mity, że danie praw spowoduje zuchwałość uczniów czy studentów. Badania tymczasem wykazują, że tam gdzie są dobrze działające samorządy, tam jest mniejsza rywalizacja, a większa współpraca. Tylko w warunkach uczenia demokracji, ale poprzez demokrację i w demokracji możliwe staje się doświadczenie wspólnoty uczących się opartej na specyficznej więzi tworzonej na wspólnych wartościach, przeżyciach i działaniach.

Do tych uwag dodam jeszcze jedną kwestię. Wielu nauczycieli nie widzi potrzeby zmiany własnych metod pracy, opierając się na przedmiotowym standardzie działania wynikającym z zewnątrz-sterownych mechanizmów kierowania czy hierarchicznego układu relacji międzyludzkich w szkole¹³ czy uczelni. Można przypuszczać również, że sposób w jaki są rozumiane i wprowadzone przez MNiSW w szkołach wyższych Krajowe Ramy Kwalifikacji, koncentrujące się na efektach kształcenia dodatkowo nie będą stanowić rewolucyjnej zmiany w podejściu do celów systemu edukacji, jakim jest kształcenie oraz wychowanie, ale jako bardzo zbiurokratyzowana i zestandaryzowana procedura,

⁹ Groenwald M., *Etyczne aspekty egzaminów szkolnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011.

¹⁰ <http://www.nauka.gov.pl/ministerstwo/aktualnosci/aktualnosci/artukul/w-nauke-trzeba-inwestowac-ale-rozsadnie/?cHash=20c23dfc6d>, dostęp 25.04.13.

¹¹ Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2007.

¹² por. Śliwerski B., *Klinika szkolnej demokracji*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 1996; Mencil M., *Rada szkoły*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2008.

¹³ Kwiatkowska H., *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.

pogłębią negatywne relacje osobowe oparte na fikcji i pozorze wzajemnych oddziaływań¹⁴.

Te zarysowane jedynie wybrane problemy ukazują, że droga do budowania szkolnej/akademickiej wspólnoty jest bardzo utrudniona. Wymaga zmiany polityki oświatowej w kierunku rozumienia kultury szkoły/uczelni jako „wspólnoty współuczającej się”. Konieczne staje się (wbrew rankingomanii) odwracanie tendencji rywalizacji i punktomanii poprzez wzmacnianie działań wspólnotowych, wykorzystujących społeczny charakter edukacji. Postulat ten trzeba traktować priorytetowo, gdyż ma podstawowe znaczenie dla zmiany kultury szkoły (wszystkich szczebli) - jej aksjologiczno-etycznego klimatu¹⁵. Ten z kolei jest nierozzerwalnie związany z normami tam funkcjonującymi, związanymi np. z występowaniem i rodzajem organizacji obywatelskich, poziomem wzajemnych relacji czy form więzi międzyludzkich, poziomem zaufania. Przyjmując za R. Putnamem¹⁶, że pojęcia budujące koncepcję kapitału społecznego mają pochodzenie egzogeniczne, czyli są warunkowane kulturowo warto podkreślić, że szkoła/universytet, które stanowią określone kultury, mogą pełnić kluczową rolę w tworzeniu warunków nabywania i pomnażania jego zasobów w aspekcie jednostkowym i zbiorowym.

Wymaga to połączenia pewnej kwestii, która pozostaje w stosunku do siebie w sprzeczności. Przy postępującej globalizacji, rewolucji informacyjnej i przechodzeniu w kierunku społeczeństwa opartego na wiedzy następuje zmiana więzi społecznych, które charakteryzuje między innymi rozproszenie, atomizacja, indywidualizacja i dehumanizacja wzajemnych interakcji¹⁷, ale jednocześnie te procesy prowokują „coraz bardziej do wspólnego działania, do form działania grupowego i to na wszystkich szczeblach kształcenia (...) Cywilizacja wiedzy zmusza do zmniejszenia roli indywidualizmu na rzecz wspólnego działania. Wprawdzie nie eliminuje indywidualizmu jednak zmniejsza jego rolę zarówno w

¹⁴ Czerepaniak-Walczak M., *Autonomia w kolorze sepii w inkrustowanej ramie KRK. O procedurach i treściach zmiany w edukacji akademickiej* [w:] M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Fabryki dyplomów czy universitas?*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.

¹⁵ Bruner J., *Kultura edukacji*, przeł. T. Brzostowska-Tereszkiewicz, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2006.

¹⁶ Putnam R., *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2005.

¹⁷ por. Kaufmann J.C., *Ego. Socjologia jednostki*, przeł. Krzysztof Wakar, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2004; Marody M., Giza-Poleszczuk A., *Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004; Jacyno M., *Kultura indywidualizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007; Agamben G., *Wspólnota, która nadchodzi*, przeł. S. Królak, Wydawnictwo Sic! Warszawa 2008; Bauman Z., *Wspólnota. W poszukiwaniu bezpieczeństwa w niepewnym świecie*, przeł. Janusz Margański, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008.; Elias N., *Spółczesność jednostek*, przeł. Janusz Stawiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008; Maffesoli M., *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, przeł. M. Bucholc, Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 2008.

postępie ekonomicznym, a tym bardziej społecznym; podkreśla rolę grupy¹⁸. Niestety, na co wskazują autorzy Raportu *Polska 2050*, ze względu na stosunek indywidualizmu i kolektywizmu nasze społeczeństwo znajduje się na etapie wczesnego kapitalizmu i odbiega od wielu innych krajów, a luka ta wymaga pilnego uzupełnienia.

W tym świetle „odgórne” zalecenia Ministerstwa Edukacji Narodowej i Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego „narzucające” konieczność „wyposażenia” ucznia w „umiejętność pracy zespołowej”, a studenta w „nabywanie kompetencji społecznych, które pozwolą mu swobodnie i sprawnie funkcjonować na rynku pracy” stają się działaniami pozornymi, o których mówiła i pisze prof. Maria Dudzikowa.

Bibliografia

- Agamben G., *Wspólnota która nadchodzi*, przeł. S. Królak, Wydawnictwo Sic! Warszawa 2008.
- Bauman Z., *Wspólnota. W poszukiwaniu bezpieczeństwa w niepewnym świecie*, przeł. Janusz Margański, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2008.
- Bochno E., *Relacje rówieśnicze* [w:] M. Dudzikowa, R. Wawrzyniak-Beszterda (red.), *Doświadczenia szkolne pierwszego rocznika reformy edukacji. Studium teoretyczno-empiryczne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Bochno E., *Czy tylko rywalizacja i wyścig szczurów? Atmosfera w grupach studenckich (doniesienie z badań)* [w:] A. Gromkowska-Melosik, Z. Melosik (red.), *Tożsamość w społeczeństwie współczesnym: pop – kulturowe [re]interpretacje*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2012.
- Bochno E., *Grupy studenckie – czy i jaka wspólnota?* [w:] M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Fabryki dyplomów czy universitas?*, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls 2013.
- Bruner J., *Kultura edukacji*, przeł. T. Brzostowska-Tereszkiewicz, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2006.
- Czerepaniak-Walczak M., *Autonomia w kolorze sepii w inkrustowanej ramie KRK. O procedurach i treściach zmiany w edukacji akademickiej* [w:] M. Czerepaniak-Walczak (red.), *Fabryki dyplomów czy universitas?*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2013.
- Dudzikowa M., Wawrzyniak-Beszterda R., (red.), *Doświadczenia szkolne pierwszego rocznika reformy edukacji. Studium empiryczno-teoretycznego*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2010.
- Dudzikowa M., Jaskulska S., Wawrzyniak-Beszterda R., Bochno E., Bochno I., Knasiecka-Falbierska K., Marciniak M., *Kapitał społeczny w szkołach różnego szczebla. Diagnoza i uwarunkowania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.
- Dudzikowa M., Wawrzyniak-Beszterda R., Jaskulska S., Marciniak M., Bochno E., Bochno I., Knasiecka-Falbierska K., *Jednostkowe i zbiorowe oblicza kapi-*

¹⁸ Kleiber M., Kleer J., Wierzbicki A.P., Galwas B., Kuźnicki L., Z. Sadowski, Strzelecki Z., *Raport. Polska 2050*, Wydawnictwo Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2011, s. 108.

- tału społecznego w uniwersytecie. Studenci o swoim studiowaniu*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2012.
- Elias N., *Spółczesność jednostek*, przeł. Janusz Stawiński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008
- Groenwald M., *Etyczne aspekty egzaminów szkolnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011.
- Jacyno M., *Kultura indywidualizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Kaufmann J.C., *Ego. Socjologia jednostki*, przeł. Krzysztof Wakar, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2004.
- Kleiber M., Kleer J., Wierzbicki A.P., Galwas B., Kuźnicki L., Z. Sadowski, Strzelecki Z., *Raport. Polska 2050*, Wydawnictwo Komitet Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN, Warszawa 2011.
- Kwiatkowska H., *Tożsamość nauczycieli. Między anomią a autonomią*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Maffesoli M., *Czas plemion. Schyłek indywidualizmu w społeczeństwach ponowoczesnych*, przeł. M. Bucholc, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- Marody M., Giza-Poleszczuk A., *Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
- Mencel M., *Rada szkoły*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.
- Putnam R., *Demokracja w działaniu: tradycje obywatelskie we współczesnych Włoszech*, Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2005.
- Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2007.
- Śliwerski B., *Familiada edukacji*, „Dziennik. Gazeta Prawna” nr 82 (3472), 26-28 kwietnia 2013.
- Śliwerski B., *Klinika szkolnej demokracji*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 1996.

Peer Group Relations in Schools of Diverse Levels – Towards a Community or Atomization?

Abstract: This statement stresses the importance of peer group relations in school education and the condemns tendencies of excessive competition and test rankings that are contrary to forming peer group relations.

Keywords: neo-tribalism, individualism and collectivism

Dr Ewa Bochno
Zakład Pedagogiki Szkolnej
Uniwersytet Zielonogórski